

Länsstyrelsen
Stockholm

Landsbygd i Centrum

Foto: Lars-Olof Börjesson, Äppelrikets bildbank

Nr 3
December
2015

I detta nummer

Om äpplets möjligheter

Vårt kulinariska arv

Klimatanpassning

Betesplanering

Mer bredband åt landsbygden

Landsbygdsledaren

Vi kommer att minnas 2015 som ett ovanligt år. Trots att en ny programperiod för den gemensamma jordbrukspolitiken skulle starta redan 2014 är det ju först i år som förändringen slagit igenom i praktiken på bred front. Inom handläggning och kontroll av jordbrukarstödet har Länsstyrelsen arbetat för högttryck. Vi har också gjort fältbesök hos 300 lantbrukare sedan i juni för att upprätta nya åtagandeplaner för betesmarker med särskilda värden. Under slutet av året kommer personalen även att arbeta övertid för att så många lantbrukare som möjligt ska få stöd och ersättningar helt eller delvis utbetalda under 2015. Läs mer om utbetalningsplanen på sidan 18.

Inom Landsbygdsprogrammet har den regionala handlingsplanen slutligen blivit godkänd och vi har fått in många ansökningar om stöd inom framförallt bredband, men glädjande nog också inom investeringar i primärproduktion. Ansökningarna inom bredband fyller redan idag budgeten för hela programperioden och det blir en grannlaga uppgift att prioritera vilka som ska få stöd. Vi ser det ändå som positivt att många vill investera i bredbandsfiber och att området utvecklas hela tiden.

Som ett steg i att utveckla Stockholm som kulinarisk region har Länsstyrelsen tagit fram en terroiratlas för Stockholms län, *Platsens smak*. Den ska kunna vara ett verktyg för matföretag som vill utveckla koncept kring lokal mat med länets kulinariska arv som utgångspunkt.

På landsbygdsavdelningen har vi gjort flera förändringar. Viveka Appeltofft är ny enhetschef/ lantbruksdirektör vid enheten för lantbruksfrågor och Helena Storbjörk Windahl är ny chef för enheten för länsveterinärer. Viveka har lång erfarenhet som samordnare inom jordbrukarstöden och Helena kommer närmast från Stockholms stad där hon varit enhetschef för livsmedelskontroll. Vi har även förstärkt kompetensen inom bredband. Länsstyrelsen har nu en bredbandskoordinator, Claes Johansson, med ansvar för övergripande samordning, samverkan och samarbete i bredbandsfrågor. Sara Norman har nu fast tjänst med ansvar för frågor om bredbandsstödet inom Landsbygdsprogrammet.

Det har nog undgått få att Länsstyrelsen ibland gör åtalsanmälan mot djurägare efter djurskyddskontroll. I sådana fall blir Länsstyrelsens unika roll extra tydlig, att vi både har ett främjande uppdrag och ett tillsynsuppdrag samtidigt som vi ska arbeta över flera sektorer. Att exempelvis samtidigt kunna väga av frågor inom rovdjurspolitiken och landsbygdspolitiken. Ingen säger att det är enkelt och besluten bygger förstås på sammanvägda bedömningar. Men vårt arbetssätt är ändå att utgå från regelverken inom de olika områdena. Naturligtvis ska vi hela tiden föra dialog med berörda för att uppnå den rimligaste lösningen när målkonflikter uppstår. Jag ser inte heller att det skulle kunna vara på något annat sätt.

Ulrika Geber
Landsbygdsdirektör

Foto: Cathrine Carlsson

Kan Mälardalen haka på äppelboomen?

Allt fler konsumenter letar efter svensk, och helst också ekologisk frukt i fruktdiskarna. Men den mesta frukten i affären är importerad. Utbudet av svenskodlad frukt är litet och består framförallt av äpplen från Skåne-regionen som inte är ekologiskt producerade. Landsbygd i Centrum ser ett gap att fylla och tar här reda på hur producenter i Mälardalen med sina gamla äppeltraditioner kan bygga upp en modern, ekologisk och konkurrenskraftig äppelodling.

Importerat dominerar i fruktdisken

Av all frukt i fruktdiskarna är 80 till 90 procent importerad. Värdet av försäljningen av importerad frukt i detaljhandeln uppskattas, i en rapport som EkoMatCentrum har gjort, till 13 miljarder kronor 2010. Svenska konsumenter handlade ekologisk frukt för 0,8 miljarder kronor och drygt en tredjedel är ekologiska bananer, därefter kommer äpplen. De ekologiska äpplena kommer till största delen från Italien.

År 2013 motsvarade den svenska äppelodlingen ett värde av 254 miljoner kronor. Enligt Jordbruksverkets statistik fanns totalt 33 hektar äppelodling fördelat på 29 odlare i länen runt Mälaren år 2014, varav hälften i Stockholms län. I Skåne odlade 164 odlare äpplen på 1 253 hektar. Skillnaderna i skörd är markanta: 6,5 ton per hektar i Mälardalen jämfört med 17,5 ton per hektar i Skåne.

Som konsumenter blir vi allt mer medvetna om vad vi äter och den ekologiska frukten vinner terräng. KRAV har sett att efterfrågan ökade markant under 2014 och att många konsumenter gör sin ”ekologiskt-debut” vid frukt- och grönsakshyllorna. Offentlig

sektor prioriterar gärna frukt när de planerar sina ekologiska inköp. Tillgången på ekologisk frukt räcker inte för dagens efterfrågan.

Odlingen av ekologisk svensk frukt är dock försvinnande liten. Ekologiska äpplen odlas för närvarande på lite mer än 100 hektar i Sverige, att jämföra med den totala odlingen på cirka 1 400 hektar.

Kan Mälardalen ta rygg på Skåne?

Importskyddet för den svenska äppelproduktionen innebar att svenska äpplen skulle säljas i första hand. När skyddet togs bort 1989 började billiga, identiskt lika, hållbara äpplen välla in året runt och det skapade en kris för den svenska äppelnäringen. Men under de därpå följande 25 åren har branschen gjort ett stort utvecklingsarbete och blivit mer kommersiell och professionell. Längst har man kommit i södra Sverige där man just nu ser en ökning av antalet äppelodlare. Medlemsföretaget Äppelriket Österlen, med bas i Kivik, satsar för att öka fruktproduktionen markant till 2020 och räknar med att ta lite av den utländska marknaden. Äppelriket Österlen ägs av 94 odlare i Skåne, Blekinge, Småland och Östergötland och gemensamt har man resurser för lagring, sortering, packning och rådgivning. Äpplena säljs under varumärket Äppelriket.

Kirsten Jensen är trädgårdsrådgivare inom frukt- och bärödling vid Länsstyrelsen i Västra Götaland.

- Klimatmässigt finns ingenting som talar emot att odla äpplen kommersiellt i Mälardalen. Mark ner mot Mälaren eller annan större sjö ger ett klimat som ger långa varma höstar vilket passar för äppelodling och detsamma gäller i skärgården, förklarar Kirsten.

- I Mälardalen finns en lång äppeltradition, men marknaden har varit borta i minst tjugo år. Nu, när

konsumenterna åter börjar intressera sig för äpplenas egenskaper och variationer i utseende, smak och ursprung, finns det nya möjligheter för regionen, säger Kirsten.

Hur kan Mälardalen hävda sig på marknaden?

- Det finns avgjort utrymme och potential för Mälardalen på marknaden, särskilt när det gäller äpplen för färskvarukonsumtion. Sådana äpplen kan plockas fullmogna, vilket ger en fylligare smak. Äpplen som ska lagras länge eller transporteras långt måste ju efter mogna i lager eller under transporten, vilket inte ger samma smak. Försäljning för färskvarukonsumtion ger en kort och intensiv säsong och gör att man inte behöver investera i lagringsutrymmen som odlarna på Österlen.

Hon förklarar att eftersom skördarna blir lägre i Mälardalen krävs att man kan ta mer betalt.

- De flesta odlarna jag känner i Mälardalen vill dessutom odla ekologiskt, och många är även intresserade av gamla landskapssorter. Då erbjuder man alternativ till konsumenterna som inte är lika konkurrensutsatt, säger Kirsten.

Äppelträd har funnits här sedan medeltiden, först vid kloster, sedan vid herrgårdar för att sprida sig till allmogen på 1800-talet. Odlingar finns markerade på 375 år gamla kartor från Färingsö i Mälaren. I litteraturen hittar vi uppgifter om 43 äppelsorter från Sörmland och Uppland. Men man ska komma ihåg att dagens moderna äppelsorter är framtagna inte minst med tanke på motståndskraft mot sjukdomar, särskilt äppelskorv. Det är en särskilt viktig aspekt i den ekologiska odlingen.

Anpassa sin produktion till det lokala

Lena Bäckman utanför Bergshamra i Roslagen har idag en småskalig ekologisk lammproduktion där hon

Foto: Hanna Williamsson

säljer både kött och skinn direkt till sina kunder. Nu har hon planer på att bredda sitt företag med ekologisk fruktodling, särskilt äpplen.

- I vår region har vi ett dukat bord med kunder, säger Lena. Hon tror på att jobba direkt mot sina kunder och att vara noga med att anpassa sin produktion till det lokala, både vad gäller sorter och odlingssystem. Hon tror inte att en stor äppelodling kommer att betala sig för henne ekonomiskt.

- Jag vill jobba med småskalig odling, ekosystemtjänster och mikroklimat, och delikatessorter som kan säljas till ett bättre pris och ändå är robusta, säger hon och berättar att hon när det gäller sorter sneglar på Finland. Lena trycker på vikten att inte sälja för billigt.

- Det förstör för oss alla om jag dumpar mina priser, säger hon. Hon önskar en utveckling med flera fruktodlare i regionen, som man kan bolla och samverka med, och ökad tillgång till regional rådgivning. Det är värdefullt att samarbeta om maskiner och inköp av växtmaterial.

- Och vi behöver åter bygga upp en ordentlig kompetens om fruktodling i Mälardalen, säger Lena.

Ny infrastruktur behövs

Idag saknar Mälardalen en infrastruktur med gemensamma resurser för rådgivning, lagring, packning och marknadsföring motsvarande Äppelrikets i södra Sverige. Men en förening finns med ambitionen att bygga upp en sådan.

- Sörmlandsäppet är en förening som bildades i maj 2014, berättar Johannes Mattisson, kassör i föreningen. Föreningens syfte är att öka intresset för odling och förädling av frukt i östra Mellansverige, med fokus på Södermanland. Vår vision är att Sörmland blir en ny fruktodlingsregion 2020! Det skulle vara väldigt roligt om vi även kunde locka odlare i Mälardalen att arbeta i samma riktning.

Foto: Kirsten Jensen

För att nå dit har föreningen under våren 2015 fokuserat på att utbilda blivande odlare i fruktodling under ledning av Kirsten Jensen. Ett tjugotal gårdar i Sörmland fick därefter separata rådgivningsbesök och större delen av dessa är nu intresserade av att starta odlingar och kommer att plantera fruktträd med start våren 2018.

Föreningens ledstjärna är samarbete. I planerna för framtiden finns såväl ett större, gemensamt syrafritt lager, gemensamt varumärke, gemensam logistik och gemensamt musteri.

-Målet är att arbeta över hela Mellansverige med fokus på Sörmland och Mälardalen. Till vintern planeras fler träffar och utbildningar och alla är välkomna, hälsar Johannes.

Fördel för förädling

- För att klara sig som enbart odlare måste man vara stor. Bara några få odlare i området har den ambitionen, konstaterar Kirsten Jensen. I ekologisk odling blir det mycket andrasortering, särskilt vid blöta år. Då är förädling en stor ekonomisk fördel.

- Men det är förstås onödigt att alla inrättar ett eget musteri, säger hon och betonar att samverkansmöjligheterna för odlare som bor i närheten av varandra är goda. Man borde mycket väl kunna samsas om maskiner och lokal, antingen om gemensam förädling, eller genom att turas om att göra produkter från varje enskild odling. Eller varför inte en mobil anläggning för Mälardalen eller Stockholms län? Den skulle även bärödlare och vissa grönsaksodlare kunna ha nytta av, avslutar Kirsten.

Sofia Ståhle

Kirstens viktigaste råd

- Sök kunskap! För att lyckas med produktionen krävs kunskap och stort engagemang i odlingen, inte minst för att hålla skadeinsekter och sjukdomar borta.
- Ha inte för bråttom! Ta dig tid att planera odlingen väl med tanke på lä och bevattning. Förbered marken väl vad gäller grüngödsling och ta bort allt flerårigt ogräs.
- Snåla inte på trädkvalitet eller de maskiner som krävs för att sköta odlingen rationellt!

Lokala äppelsorter

Av de svenska landskapen har Sörmland bidragit med flest äppelsorter.

Sorter från Uppland:

Brita Horn, Grågylling, Grönsö, Gylling, Hakungeäpple, Krusenbergs, P J Bergius, Skokloster pommeröde, Skokloster renett, Stor klar astrakan, Särö, Tersmeden och Trogsta.

Sorter från Sörmland:

Annero, Arvidsäpple, Fiholms ribston, Fiholmsäpple, Fågelsta, Gimmersta, Hagbyberga, Hedenlunda, Hörningsholm, Hörningsholms smultronäpple, Josefina-dal, Kesäter, Mälsåker, Norrstack, Ramsta, Rossvik, Sjöholmsäpple, Sköldinge, Sparreholm, Stäringe, Stäringe Karin, Sävsta-holm, Södermanlands kalvill, Södermanlandsäpple, Tistads vaxgylling, Wickstrands favorit, Åkerö, Äs baron, Ökna lök-äpple och Ökna vita vinter-gylling.

Läs mer

- Broschyerna "Starta Eko-Frukt" och "Ekonomi i fruktodling, kalkyler för äpple" finns på webbutiken.jordbruksverket.se
- Artikeln "De nya äppelproffsen" ur Ekologiskt Lantbruk 5/2010 finns att läsa på www2.ekolantbruk.se/pdf/17984.pdf.
- Rapporten "Ekologiska livsmedel på den svenska marknaden - Inventering av utbudet" finns på www.ekomatcentrum.se
- "KRAV Marknadsrapport 2015" www.krav.se/marknadsrapport-2015
- Besök Äppelriket och Föreningen Sörmlands-äpplen på www.appelriket.se respektive www.facebook.com/sormlandsapplen

Ta avstamp i Stockholms läns kulinariska arv

Mat är något som ligger oss människor nära. Vi föredrar ofta den mat vi vuxit upp med men är också nyfikna på nya smaker. I en ny kartläggning av länets kulinariska arv finns inspiration för den som vill utveckla, förädla och marknadsföra livsmedel med avstamp i historien. Förhoppningen är att fler ska upptäcka historien som en inkörsport till nya kulinariska upplevelser. Värmdö Musteri är ett företag som ser ett värde med att titta bakåt när de utvecklar sin verksamhet.

En stark marknad

Historiskt har Stockholms län tidigt fungerat som en inkörsport till nya kulinariska upplevelser. Detta har påverkat både produktionen och förädlingen av livsmedel i länet och bidragit till att forma vårt läns kulinariska arv.

Stockholm har alltid varit en stark marknad dit man kunnat sälja efterfrågade jordbruksprodukter. Marknadens nycker har styrt landsbygdens jordbruksproduktion och ju närmare stadens gränser desto större har den påverkan varit. Gårdarna inom några mils avstånd från huvudstaden har exempelvis sålt all sin mjölk dit och skärgårdsbefolkningen har kunnat leva gott på den strömning man saltat in och sålt till staden.

Inspireras av Platsens smaker

Länsstyrelsen har tagit fram rapporten "Platsens smaker", en slags terroiratlas (se faktaruta), om Stockholms läns kulinariska arv. Den är en inspirationsskrift som ger en ingång i historien och kulturarvet kring mat och matproduktion i Stockholms län. Den kan användas som en inspirationskälla av dig

Brödbak enligt äldre tradition. De runda bröden gräddas i bakugnen och hängs upp på stänger i taket för att torka. Foto: Louise Hagberg 1918. Nordiska museet.

som är primärproducent, förädlar livsmedel eller som utvecklar turism och vill ta tillvara äldre traditioner och utveckla nya produkter utifrån livsmedelshistorien. Den kan också användas som utgångspunkt för dem som arbetar gemensamt med att bygga upp regionala varumärken som bygger på unika produkter från länet.

Platsens smaker...

... finns att beställa eller ladda ner från www.lansstyrelsen.se/stockholm

Del 1 ger översikt över länets natur- och kulturgeografi, lantbruksproduktion, råvaror, samhällsutveckling och tekniska nyheter. Nedslag görs vid sekelskiftena 1800 och 1900 och följer utvecklingen däremellan.

Del 2 innehåller vad man faktiskt åt – hur råvarorna användes och tillagades vid samma tider. Den beskriver restaurangkulturens framväxt i Stockholm och det speciella kosthålllet i Stockholms skärgård. Länets karaktäristiska och unika produkter presenteras.

Säg det med en historia

Använd länets kulinariska arv för att bygga historien om din produkt. Att lyfta fram det unika och att berätta en personlig historia kring det för att bygga försäljningen av en produkt kallas storytelling eller historieberättande. Syftet med marknadsföringsgreppet är att förstärka och förhöja upplevelsen av produkten med hjälp av levande och sanna berättelser från verkligheten. Kunden eller besökaren kommer att minnas det man upplevt och får något att ta med sig och berätta om när man kommer hem.

Stor variation

Malin Skjernov driver Värmdö Musteri på Ingarö i Värmdö kommun tillsammans med sin man Nikolaj. De mustar egna och andras äpplen och säljer dryck, sylt, saft och geléer från frukt och bär. De har också ett bränneri som förädlar en del av musten till cider, snaps och svensk ”calvados”, ett café och en gårdsbutik.

- På Värmdö Musteri gör vi varje år sortspecifik must på minst 40 olika sorter till försäljning. En del äppelsorter har vi mycket av, av andra är volymerna väldigt begränsade. I vår egen fruktodling har vi strävat efter en så stor variation som möjligt av både gamla och nya sorter. I dagsläget blomstrar 600 äppelträd om våren, snart räknas de upp mot 3 000, berättar Malin.

Historia som konkurrensfördel

- Det är spännande att få reda på vilka sorter som har sitt ursprung i vårt län. Vi kommer till exempel att plantera äppelsorten Tersmeden här, det är en äppelsort uppkallad efter en man som i slutet på 1800-talet hade sin stora fruktodling bara några hundra meter från oss, berättar Malin.

Malin och Nikolaj Skjernov.

Hon betonar att det är viktigt att känna till hur det varit förr.

- Om man går till andra länder använder de sin historia i sin marknadsföring. Det kan ge en konkurrensfördel för oss att även vi kan lyfta fram vår historia. Ju mer man ser till sina rötter och vad som fungerat på platsen, desto mer kvalitet kan man få ut av det, säger Malin.

Maria MalmLöf

En terroiratlas...

... är kunskapsbank för att förmedla en regions unika värden utifrån dess natur- och kulturgeografiska grund för livsmedelsproduktion och de karaktäristiska produkter som framställs där.

Ordet terroir...

... kommer från franskan (terre = jord) och myntades för att förklara skillnader mellan viner utifrån naturliga faktorer såsom berggrund, jord och solexponering. Numera används termen för att förklara hur livsmedel smakar och doftar beroende på klimat, jord och sort men också utifrån traditioner kring beredning och tillagning. Inom FAO och UNESCO arbetar man för att utveckla kulinariska regioner under begreppet terroir.

Stödmöjligheter inom Landsbygdsprogrammet

Det finns ett antal åtgärder inom det nya landsbygdsprogrammet där du som företagare kan söka stöd, om du exempelvis vill utveckla nya produkter och tjänster, skapa en attraktiv landsbygd, investera i rekreation och turism eller tillvarata och utveckla traditionell och lokal kunskap. Läs mer om Landsbygdsprogrammet på sidan 20–21.

Hur påverkas lantbruket av ett förändrat klimat?

Man skulle kunna tro att ett "varmare" klimat enbart är gynnsamt för svensk livsmedelsproduktion men riktigt så enkelt är det inte. En ny klimatanalys från SMHI visar att vädret förväntas bli mer svårförutsägbart och innebära längre perioder av både nederbörd och värme. Parallellt med att arbeta för minskning av utsläpp måste vi därför i större utsträckning anpassa samhället och jordbruket till det förändrade klimatet. Länders självförsörjning blir en allt viktigare säkerhetsfråga.

Prognos för resten av seklet

Vi står idag inför omfattande klimatförändringar som en följd av människans utsläpp av växthusgaser. SMHI räknar med att årsmedeltemperaturen i Stockholms län kommer att vara mellan 3 och 5 grader högre i slutet av seklet än under den så kallade normalvärdesperioden (år 1961-1990). Störst skillnad blir det vintertid med upp mot 6 grader högre temperatur. Enligt SMHIs senaste rapporter beräknas även vegetationsperioden öka med upp till 100 dagar per år och årsmedelnederbörden öka med cirka 20-30 procent. Mest ökar nederbörden under vinter och vår då det kan komma upp mot 40 procent mer än idag. För länets vattendrag innebär det en ökning av vintertillrinningen med uppemot 75 procent. För vår och sommar ser det däremot ut att bli en minskad tillrinning.

Förbereda och anpassa

Länsstyrelserna har i uppdrag av regeringen att samordna det regionala klimatanpassningsarbetet. Mycket har hittills handlat om översvämningar i tätorter, eftersom kostnaderna där kan bli mycket höga om ingenting görs. Men på senare tid har global livsmedelsförsörjning seglat upp som en allt viktigare klimatanpassningsfråga. Att Sverige behöver en högre självförsörjningsgrad börjar därför mer och mer lyftas fram som en krisberedskapsfråga.

Så påverkas jordbruket

SMHIs klimatanalys pekar på att både värmeböljor och skyfall kommer att bli vanligare. De största utmaningarna för jordbruket kommer i form av längre torrperioder under sommarmånaderna samtidigt som ett ökat antal skyfall ökar riskerna för erosion. Det är väder som vi tidigare inte har varit vana vid i Sverige. SMHIs klimatanalys visar på ökad nederbörd under vintrarna som också väntas bli mildare. Det kan leda till ökade problem med markpackning på lerhaltiga jordar. Milda vintrar gynnar även många ogräs och växtskadegörare och risken är stor att nya arter av skadegörare etablerar sig i Sverige.

Hur anpassar vi oss?

Vad kan man göra som lantbrukare för att förbereda sig för ett förändrat klimat och minimera de skador som

Vanliga diken översvämmas lätt vid skyfall och jord kan rasa ner.

blötare vintrar, värmeböljor och häftiga skyfall för med sig? Ett första steg är att se över markavvattnings- och befintlig dränering så att vi klarar långa perioder av ihållande regn vintertid. Det är också viktigt att identifiera ”proppar” i markavvattningsystemen, som exempelvis för smala vägtrummor. Vidare kan vi lära av hur man hanterar skyfall i andra länder, där skyfall är mer vanliga i dag. En metod från USA som nu kommit till Sverige är tvåstegsdiken (se faktaruta). De tar upp större mängder vatten än vanliga diken och minskar därmed risken att grödan dränks efter ett skyfall. En annan metod är att gräva våtmarker i lågpunkter, där stora mängder vatten kan ansamlas på kort tid. Vill man dessutom ha en beredskap för torka skulle en våtmark kunna utformas så att den även kan användas som bevattningsdamm. Vi behöver också förbereda oss på att hantera ett ökat tryck av olika skadegörare och växtsjukdomar. För att minska de problem som skadedjur och svampar orsakar kan det till exempel bli nödvändigt att förändra växtföljden och val av sorter.

Mattias Sterner, Länsstyrelsen i Örebro län, efter omarbetning av Nanny Andersson Sahlin, Länsstyrelsen i Stockholm

Klimatklivet – ett nytt stöd för att minska de klimatpåverkande utsläppen

Har du en idé om hur ditt företag eller din organisation kan minska er klimatpåverkan? Då kan du söka medel från det nya klimatinvesteringsstödet. Åtgärderna ska genomföras under perioden 2015–2018.

Åtgärder som kan få stöd är konkreta investeringar inom till exempel transport- och energiområdet. Exempelvis går det att söka stöd för laddstationer för elfordon vid arbetsplatser eller besöksmål. Andra satsningar kan vara att ta tillvara mer restvärme eller ställa om till förnybara bränslen och klimateffektiva transporter. Det har varit två utlysningar i år och det blir fler under kommande år.

Mer information om stödet: www.lansstyrelsen.se/stockholm. Sök på ”klimatinvestering”.

Kontaktperson: Anna-Lena Lövkvist Andersen, Länsstyrelsen Stockholms län, 010- 223 14 50

Foto: Paulina Liljander

På Säby Gård skyddar tvåstegsdike grödan vid skyfall.

Mer information...

... i SMHI:s rapport med klimatanalys för Stockholms län, som finns att ladda ner från Länsstyrelsens webbplats, www.lansstyrelsen.se/stockholm. Skriv ”klimatologi 21” i sökrutan.

...om Länsstyrelsens arbete för klimatanpassning på Länsstyrelsens webbplats, www.lansstyrelsen.se/stockholm under fliken ”miljö & klimat”.

...om anläggning av tvåstegsdiken finns på Greppa Naringens webbplats, www.greppa.nu/atgarder/anlägg-tvastegsdiken eller i en instruktionsfilm som du hittar genom att söka på ”tvåstegsdike” på Youtube, www.youtube.com.

Tvästegsdike

Tvästegsdiket utgörs av en mittfåra som omges av terrasser på högre nivå. Vid normala flöden går vattnet nere i fåran. Vid högre flöden stiger vattnet upp på de vegetationsklädda terrasserna som bromsar vattnet och skyddar slänten från erosion samtidigt som sedimentationen ökar. På så vis minskar läckaget av näringsämnen till sjöar och vattendrag.

Eftersom tvåstegsdiken rymmer en större vattenvolym än konventionella diken kan effekterna av skyfall dämpas, både på den omgivande marken och nedströms diket. Konstruktionen är även stabilare än det konventionella trapetsformade diket.

Foto: Rose-Mari Åkerström

Planera för bättre bete

Nu är betessäsongen slut för i år. Det är dags att titta tillbaka och fundera på vad som blev bra och vad som behöver bli bättre till nästa år. För mycket eller för lite bete i förhållande till antalet betesdjur, problem med igenväxning eller oönskad vegetation? För dålig tillväxt på dina djur? Börja planera nästa säsong redan nu! Landsbygd i Centrum bjuder här på några goda råd utifrån de behov som fältpersonalen på enheten för lantbruksfrågor sett.

Om säsongen

Det har varit bra tillväxt i betesmarkerna i år. Det har de 14 fälthandläggare sett, som under säsongen besökt ett stort antal betesmarker i länet och bland annat bedömt hur väl de betats och vilka problem med skötseln som funnits. 1100 hagar har fått ett fältbesök eftersom de omfattades av en ansökan om särskild skötsel för betesmarker och slåtterängar. Därtill har 35 gårdar fått sina betesmarker besökta eftersom de varit

uttagna till fältkontroll.

Bilden är att det varierar stort hur välskötta och välbetade markerna är, men att några problem förekommer oftare än andra. Med hjälp av betesplaneringens två viktigaste verktyg, tidpunkt för betessläpp och fällindelning, kan man komma långt för att lyckas bättre nästa år, oavsett om man önskar sig bättre avbetning eller bättre tillväxt på sina djur.

Beta tidigt. Och sent!

Att det är lättast att få en mark väl avbetad tidigt på säsongen är ingen hemlighet, men för det första är det ofta inte praktiskt möjligt att beta överallt samtidigt och för det andra är det olika angeläget med tidigt betessläpp. Fuktiga och/eller näringsrika marker är viktigare att beta av tidigt, eftersom de snabbt förväxer och tappar smaklighet och näringsvärde. Magrare och artrikare marker kan gynnas av sent betessläpp emellanåt så att den fina floran hinner blomma och fröa och insekterna hinner samla nektar och pollen. Marker

Foto: Paulina Liljander

Örnbräken kväver betesfloran när de växer tätt.

Örnbräken...

...behöver åtgärdas minst en gång per säsong.

- Att dra i stjälkarna rakt upp så att så mycket som möjligt följer med lär vara det effektivaste sättet, men det är också mycket arbetskrävande. Att slå av dem med röjsnöret och se till att "tufsa till" dem rejält är mindre arbetsamt, men kanske inte lika effektivt. För bort materialet för att gynna annan växtlighet.
- Sätt saltstenen i området med örnbräken för att ta hjälp av betesdjurens tramp. Flytta stenen ibland så att inte grässvålen skadas.
- Ge inte upp! Var ännu lite envisare än uppslagen och visa vem som bestämmer!

som kan skördas eller putsas med traktor behöver inte heller betas tidigt. Hästar har en bättre chans att beta det förvuxna än sina idisslande kollegor nöt och får. Ju mer man lär sig om värdena i sina betesmarker desto lättare är det att prioritera skötselinsatserna.

Styr betet med fällindelning

Stora fällor med både vall och naturbetesmark kan låta smart och lättskött, men i själva verket kan man bespara sig en hel del skötselproblem och få en jämnare avbetning genom att ha flera fällor. Betesdjuren blir nämligen mer selektiva ju mer de har att välja på. De väljer att beta det smakligaste först. Det som hinner bli förvuxet och osmakligt ratas medan återväxten på det som blev tidigt avbetat betas begärligt. På så vis blir bra bete bättre och dåligt bete sämre. Problemområden i år riskerar att bli än större problemområden nästa år.

En stor grupp djur som flyttas mellan flera mindre fällor ger en jämnare avbetning än samma antal djur i en stor fälla. Som tankeexperiment kan du fundera över hur betesresultatet skulle skilja sig om man lät ett djur beta i hagen i sju månader jämfört med att låta sju djur beta samma hage i en månad. Eller 35 djur i en vecka. Totalt sett kan man med samma djurantal och samma betesmarksareal få en större välbetad yta och mer bete av bra kvalitet om man fällindelar smart. Med ett bra stängsel i ytterkant kan man göra stängselingen mellan fällorna lite enklare och billigare.

Betesmark på åker som vid behov kan skördas eller putsas stängs med fördel separat från naturbetesmarker som inte går att köra på med traktor. På så vis ökar chansen att klara avbetningen samtidigt som man

Foto: Emma Lennmo

Ser björkhagen ut såhär är den igenväxt.

förhindrar att näringen med djurens hjälp förs från den näringsrikare åkermarken till den magrare naturbetesmarken. Stängslade vallar är bra reservbeten att ta till vid behov.

Igenväxning – inte bara sly!

Trots att stödreglerna för betesmark inte längre innefattar trädräkning är det viktigt att tänka på att för mycket träd räknas som igenväxning. Så förutom sly och buskage som behöver hållas efter, kan träd också utgöra igenväxning om de står så tätt att betet på marken påverkas negativt.

Hanna Williamsson

Foto: Paulina Liljander

Älggräs kan ta över på fuktiga betesmarker.

Älggräs, tuvtåtel, veketåg...

...och andra ohävdarter som ogillas av betesdjuren behöver bekämpas så att de inte breder ut sig.

- Högt betetryck tidigt behövs om djuren alls ska beta dessa arter, så fällindela smart. Komplettera detta med att slå av dem tidigt under säsongen för att ge smakligare gräs och örter en chans att konkurrera och förhindra att de ovälkomna växterna sprider sina frön. Slå gärna igen senare.
- Sätt saltstenen i området med ohävdarter för att utnyttja betesdjurens tramp. Flytta stenen ibland så att inte grässvålen skadas.
- Var ihärdig och upprepa åtgärderna varje år tills betesmarksfloran tagit över!

Bredband för företagandet

Tillgång till stabilt bredband på landsbygden öppnar nya möjligheter för såväl företagare som för boende och besökare. Landsbygd i Centrum har tittat närmare på skärgården, där ökad tillgång till bredband har skapat bättre förutsättningar för att starta och utveckla företag. Bredbandet har också ökat möjligheterna att arbeta på distans från hemmet eller fritidshuset. Det är en viktig fördel, inte minst för kvinnor. Och när fler kan förlägga mer av sin fritid och arbetstid på landsbygden gynnar det i sin tur det lokala näringslivet.

Uppkopplad på Runmarö

Caroline Runsten är egen företagare och jobbar som konsult i företaget IT-Coacherna. Hon har ett fritidshus på Runmarö och var projektledare för föreningen Runmarö Bredbands utbyggnad på ön.

- För mig som företagare har det betytt mycket i och med att jag nu kan sitta ute på ön och jobba. Förutom att sköta e-posten kan jag till exempel bjuda in till on line-möten och fjärradministration med kunder i andra delar av Sverige, eller dela underlag på gemensamma digitalytor, säger Caroline.

Även barnen har glädje av bredbandet när de är med i stugan.

- De chattar med kompisar över hela världen, alla tider på dygnet. Samtidigt vill de spela on line-spel, streama film, serier och TV, lyssna på musik och kolla sociala medier. Det ställer höga krav på kapacitet!

Lanthandeln som vill slippa telefonledningen

Att fler får samma tillgång till Internet ute i stugan som hemma innebär att de kan tillbringa mer tid på ön än tidigare, något som förväntas gynna det lokala näringslivet, bland annat genom att kundunderlaget

Foto: Caroline Runsten

Caroline Runsten vid sin dator

för till exempel affärer och restauranger ökar.

Den effekten väntar Calle Hamacher på. Han äger Runmarö Lanthandel som är ett företag på ön som nu är fiberanslutet.

- Jag tror att det kommer att bli så, men det är ännu så nytt och hittills har vi ungefär hälften bofasta av de som anslutit sig, berättar Calle. För butiken har fiberanslutningen inneburit fördelar, men övergången från den gamla, och ibland opålitliga, telefonledningen till fiber sker stegvis och kommer att ta några år.

- Kassorna och betalssystemen är stabilare nu och vissa saker går snabbare, till exempel att följa kameraövervakningen, medan till exempel pantmaskinen fortfarande kräver telefonledning, berättar Calle.

Kvinnor konkurrerar hemifrån

Caroline Runsten är också en av de drivande i affärsnätverket NoVAQ, Nacka och Värmdö Affärs-

Foto: Maria Sundberg

Bredband gynnar företagare – särskilt kvinnor

Endast 24 procent av företagen på landsbygden i Stockholms län leds av kvinnor. Andelen kvinnor som bor på landsbygden i länet är också lägre än andelen män, och obalansen är som störst i skärgården. En orsak tros vara att det är svårare för kvinnor att hitta arbete utanför tätorter. Kvinnor arbetspendlar mindre än män vilket också bidrar till att fler kvinnor lämnar landsbygden för arbete i tätorter. Ökad tillgång till bredband underlättar för eget företagande i hemmet och öppnar upp för fler typer av företag.

Qvinnor, som verkar för att främja och stödja kvinnliga företagare i området. Hon förklarar hur en stabil uppkoppling hemma i bostaden ger ökad konkurrensmöjlighet:

- Många kvinnliga företagare har inte kunnat konkurrera på lika villkor. Som samhället ser ut idag tar kvinnor generellt sett ett större ansvar när det gäller barn och hem. Att ibland kunna jobba hemma krävs ofta för att få ihop vardagen med barn, hem och arbete. Utan tillgång till en bra uppkoppling hemma kan du inte göra ditt jobb, menar Caroline och ger fler exempel från NoVAQ

- En fotograf kan inte ladda upp eller skicka sina foton och en filmredigerare kan inte använda redigeringsverktyg online eller skicka och ta emot stora filer. Webbdesigners har också svårt att jobba med dålig uppkoppling. Därför kan de inte konkurrera med andra företag i branschen, berättar Caroline.

WETA-plast på Ingmarsö

På Ingmarsö i Stockholms mellersta skärgård, ligger familjeföretaget WETA-plast. Företaget har fem anställda som arbetar med formgivning och tillverkning av plastprodukter i två olika fabriker på ön. Företaget har dragit nytta av det fibernät som Österåkers Stadsnät byggde på ön 2012-2013, med stöd från Landsbygdsprogrammet.

- Vi anslöt oss till fibernätet när möjligheten dök upp, och det har fungerat jättebra. Uppkopplingen är bättre på arbetet än hemma. Vi tankar numera hem tyngre ritningar som det gamla systemet inte klarade, berättar Lotta Ljungberg, VD på WETA-plast.

Idag är WETA-plasts båda fabriker uppkopplade och man samarbetar med plastlegotillverkaren Mälarplast i Eskilstuna för delar av sin produktion.

Foto: Bengt Adlén

Att kunna skicka filer och ritningar med e-post är en förutsättning för samarbetet, berättar Lotta.

Sara Norman

Bredband i Landsbygdsprogrammet 2014 till 2020

Stockholms län har tilldelats 153 miljoner kronor av de 3,25 miljarder kronor som regeringen avsatt för stödet. Intresset är mycket stort och många ansökningar från kvalificerade projekt kom redan i den första beslutsomgången. Nu pågår handläggning inför beslut i början av 2016. Sista ansökningsdag för nästa beslutsomgång är preliminärt den 31 mars 2016.

Läs mer om stödet på Jordbruksverkets och Länsstyrelsens webbplatser:

- www.jordbruksverket.se/bredband
- www.lansstyrelsen.se/stockholm

Bredband i Landsbygdsprogrammet 2007 till 2013

Länsstyrelsen har via Landsbygdsprogrammet stöttat bredbandsprojekt i länet med totalt 62 miljoner kronor i stöd. Ytterligare drygt 20 miljoner kronor har tillkommit från andra offentliga aktörer, som kommuner och Post- och telestyrelsen.

Hushållens anslutningsavgifter har också bidragit till finansieringen, liksom åtskilliga timmars ideellt arbete i fiberföreningarna.

Byanät ger bredband på landsbygden

Det gamla Landsbygdsprogrammet är nu avslutat och länets bredbandsprojekt likaså. Efter månader av intensivt grävande, fibersvetsande och ideellt arbete har ytterligare 2130 hushåll kunnat anslutas till bredbandsnätet i Stockholms län. Lokalt engagemang och fungerande samarbeten visade sig avgörande när Landsbygd i Centrum samlade in erfarenheter från Blidö och Nämndö, där två av byanäten finns.

Lokalt engagemang

Där marknaden inte ser lönsamhet i att bygga fiber på landsbygden har de boende många gånger fått ta saken i egna händer i så kallade byanät. I Stockholms län har ett tiotal lokala föreningar fått stöd för att bygga bredband fram till 2014. Flertalet av dessa är belägna på öar i skärgården. Behovet av ett stabilt bredbandsnät är stort i skärgården där strömmen och mobilnätet ofta slås ut av åsknedslag och blåstigt väder och där mobilnätet heller inte klarar det höga besöksstrycket under somrarna.

Den bilden bekräftas av Bengt Adlén, ordförande i föreningen Förängsudden Fiber som byggt ett lokalt fibernät på Blidö i Stockholms norra skärgård.

- Samhället här ute är väldigt sårbart. Ofta tar det timmar innan reparatörer är på plats och under tiden ligger mobilnätet nere och det går till exempel inte att ringa 112, berättar han.

Ett lokalt bredbandsnät på Blidö

- Intresset från marknadens aktörer gjorde att vi till slut tröttnade! Områdets vägföreningar började samverka för att bygga fiber själva istället, berättar Bengt. Först gjordes en förstudie och därefter en ansökan

om stöd för bredband ur Landsbygdsprogrammet. Förängsudden Fiber bildades 2013 och lagom till årsstämman kom beskedet om beviljat stöd. Bygget startade hösten 2013 och efter att ha grävt ner 26 kilometer fiber och lagt ner 300 meter sjökabel äger de idag ett fullt fungerande lokalt fibernät med drygt 100 anslutna hushåll.

Bengt berättar att de redan nu kan se att bredbandet bidragit till att fler fritidsboende flyttat ut till Blidö och blivit bofasta. Flera egenföretagare väljer också att sitta ute på ön och jobba. Intresset från andra hushåll i närområdet att gå med är stort.

- Jag får nästan dagligen frågor från personer som undrar hur de ska göra för att ansluta sig till nätet, säger Bengt.

Nämndö Fiber

Ett annat område där lokalt engagemang resulterat i ett eget fibernät är Nämndöskärgården i Värmdö kommun. Här finns idag cirka 90 fastboende och 700 fritidsboende. År 2013 gick några av dem samman och bildade föreningen Nämndö Fiber. Med stöd från Landsbygdsprogrammet har föreningen byggt ett fibernät som idag har 119 anslutna fastigheter.

Gunilla Söderkvist, vanligen kallad Nilla, är sekreterare i föreningen och en av eldsjälarna bakom utbyggnaden.

- Vi insåg snabbt att ingen annan skulle komma och bygga nätet åt oss. Vi ville inte bli de där sista 10 procenten, säger hon och refererar till regeringens mål om att 90 procent av befolkningen ska ha tillgång till 100 Mbit bredband år 2020.

- Vi bestämde att vi skulle bygga nätet själva och sökte pengar ur Landsbygdsprogrammet till en förstudie.

Byanätsforum...

...är en gemensam organisation för Sveriges bya-nät, det vill säga lokalt ägda bredbandsnät, inom ramen för regeringens Bredbandsforum. Målet är att förenkla för byanäten, möjliggöra kontakter och samarbeten samt diskutera landsbygdens bredbandsutmaningar. Här finns också samlad information och vägledning för hela processen från att starta en förening och genomföra upphandling till att bygga och driva ett nät.

Alla lokala fiberföreningar i landet är välkomna. Ett tiotal föreningar från Stockholms län är redan medlemmar. Du hittar forumet på www.bredbandsforum.se/byanatsforum

Foto: Bengt Adlén

Bengt Adlén svetsar fiber i fårhagen

Foto: Bengt Adlén

Byggstart för Förärsudden Fiber.

Ett fiberprojekt tar form

Nilla och de andra i föreningen lade ner många timmars ideellt arbete i uppstarten av projektet med att få fler hushåll att ansluta sig och att få tillstånd från alla markägare i området att gräva ner fibern.

- Det räckte inte att bara skicka ut en massa avtal och förvänta sig påskrifter. Det krävdes en hel del samtal och möten innan alla markavtal var på plats, berättar Nilla.

Till detta skulle allehanda tillstånd för bygglov, strand-skyddsdispenser, sjökabelförläggning med mera ordnas från Värmdö kommun och Länsstyrelsen. Dessutom skulle en offentlig upphandling av byggnationen göras.

- Upphandlingen var svår och tidskrävande för oss i föreningen, till och med för en av medlemmarna som är jurist. Det är så viktigt att förfrågningsunderlag och avtal är rätt utformade.

Fibern grävs ner

Så småningom var totalentreprenad upphandlad och efter ihärdigt arbete av bland annat grävare och fiberblåsare kunde 20 km fiber grävas ner i marken. För att dra fiber mellan öarna lades även 2,5 km sjökabel ut på havsbotten. I och med totalentreprenaden besparades föreningen en hel del eget arbete.

- Det finns både för- och nackdelar med att ha ett stort företag som sköter hela bygget. När en upphandling är klar och avtal skrivet med en totalentreprenör är det svårt att ändra och föreslå flexibla lösningar under arbetets gång. Fördelen är att företaget har tagit på sig att ro projektet i hamn och ansvarar för det. På det stora hela är vi nöjda med upplägget och tack vare att vi har haft en kunnig tekniker med i projektledningen har vi ändå kunnat hålla koll under byggandets gång, säger Nilla.

Foto: Sofia Ståhle

Gunilla "Nilla" Söderkvist.

Nillas och Bengts tips för framgång i fiberprojektet

- Se till att ha en tryggad likviditet
- Ha en bra dialog med en lokal bank
- Eldsjälar behövs!
- Håll en positiv stämning i föreningen
- Ha en bra dialog med Länsstyrelsen och kommunen
- Bra med teknisk kompetens i föreningen
- Räkna med att det tar tid att få in markavtal
- Bilda ekonomisk förening direkt, inte ideell förening

Bredbandskoordinator

Regeringen har beslutat att alla län ska ha en bredbandskoordinator. Nyttillträdd koordinator i Stockholms län är Claes Johansson.

Vad har du för bakgrund?

Jag är utbildad inom datorteknik och ekonomisk geografi och har jobbat på Länsstyrelsen med utvecklingsfrågor inom IT sedan 2012. Bland annat har jag tagit fram länets bredbandskartläggning och arbetat med den regionala digitala agendan som vi precis lanserat tillsammans med Kommunförbundet och landstinget.

Vad är ditt uppdrag?

Jag ska verka för en övergripande samordning av bredbandsutvecklingen i länet, och främja den utveckling som sker. Jag ska informera om möjligheterna med bredband men också de brister som finns i länet. En jätteviktig del är också att hjälpa kommuner och lokala initiativ.

Varför behövs en bredbandskoordinator?

På nationell, regional och lokal nivå har man sett ett behov av en aktör med ett helhetsgrepp, som kan placera lokala projekt i ett större sammanhang. Det underlättar kommunikationen mellan den lokala utvecklingen och den nationella politiken. Stockholms län har kommit långt när det gäller utbyggnaden av IT-infrastruktur men det har gjorts på landsbygdens bekostnad. En viktig del i mitt arbete är att lyfta upp de behov som finns i regionen.

Hur ska du bidra till utbyggnaden av fiber på landsbygden?

Jag kommer att ha en nära dialog med kommuner, marknad och pågående projekt. Jag ska försöka identifiera andra modeller för fiberutbyggnad på landsbygden som inte förutsätter att det finns statlig finansiering eller byalag. Jag vill lyfta frågan om bredband som en del av den fysiska planeringen.

Landsbygd i Centrum önskar Claes lycka till!

Fortsatt utbyggnad

På Nämndö är aktiviteterna i full gång för en fortsatt utbyggnad av nätet. Föreningen planerar att bygga vidare till ytterligare 190 hushåll och fritidshus. Nilla deltar inte lika aktivt i denna omgång, men sitter med i styrelsen och delar med sig av sina tidigare erfarenheter.

Även på Blidö finns planer på fortsatt utbyggnad av nätet. Ett par nystartade fiberföreningar ligger i startgroparna för att bygga egna fibernät, Bruket Bredband och BSN Fiber med ett hundratal medlemmar vardera. Bengt Adlén från Förängsudden Fiber har ett nära samarbete med de nya fiberföreningarna och fungerar som teknisk konsult. Han bidrar också med tips och erfarenheter.

Driftsäkra nät

Bengt återkommer till hur viktigt det är att ha tillgång till ett stabilt och säkert nät även i glesbygden. Han poängterar vikten av att det byggs driftsäkra nät, till exempel att ha tillräckligt med reservkraft i beredskap för eventuella strömvabrott. På sikt är planen att koppla samman de olika näten på Blidö med omnejd, kanske även med nät i andra delar av skärgården. På så vis blir nätet mindre sårbart.

Sara Norman och Claes Johansson

Foto: Bengt Adlén

Stängsla mot rovdjursangrepp

I Stockholms län finns det varg, för närvarande i Sjundareviret, och som orolig fårägare är det bra att tänka på förebyggande åtgärder såsom stängsling. Inom Landsbygdsprogrammet finns nu åter möjligheten att söka stöd för rovdjursavvisande stängsel.

Oro

Det är en stor oro för djurägare att veta att det finns rovdjur i området. Ett bra grundstängsel är den bästa förebyggande åtgärden. Erfarenheterna från användningen av godkända rovdjursavvisande stängsel är goda, även om inget stängsel ger hundra procentigt skydd. Landskapets variationer måste hanteras utifrån varje enskilt fall. Det finns numera även möjlighet att stängsla både i och mot vatten.

Förebyggande och akuta åtgärder

Skulle man få djur rivna ska man kontakta en besiktningsman som undersöker om det är av ett rovdjur och i så fall vilket. Är det ett rovdjur har man rätt att få ersättning för djuret. För den ersättningen krävs inte att det finns ett rovdjursavvisande stängsel. Redan efter första angreppet genomför Länsstyrelsen akuta förebyggande åtgärder.

Har man haft upprepade angrepp kan flera olika åtgärder behöva komplettera varandra. Dessa kan se olika ut från fall till fall beroende på typ av hage, årstid med mera. Det kan handla om akutstängsel, att ta in djuren eller att komplettera med rovdjursavvisande stängsel. När man prövat olika lösningar utan resultat finns skydds jakt kvar som en sista möjlig utväg.

Om stödet

Syftet med Landsbygdsprogrammets stöd för rovdjursavvisande stängsel är att möjliggöra fortsatt betesdrift på betesmarker och vallar i rovdjurstäta områden. Stängslet ska byggas enligt Viltskadecenters rekommendationer (se nedan) för att ge rätt till stöd. Ersättningen är 50 kronor per meter stängsel.

Ansökan görs elektroniskt via "mina sidor" på www.jordbruksverket.se. Sedan är det Länsstyrelsen som handlägger och prioriterar inkomna ansökningar.

Beslut, bygge, besiktning

Får man ett bifall bygger man sitt rovdjursavvisande stängsel och när det är klart skickar man in ansökan om utbetalning. Därefter görs en besiktning av stängslet som kontrollerar att det är byggt enligt Viltskadecenters rekommendationer, att det finns el i stängslet och att det inte finns hål och öppningar i stängslet där varg kan krypa in. Får man stängslet godkänt så betalas stödet ut.

Har man flera stora hagar att stängsla kan det vara ett bra tips att dela upp byggandet i flera ansökningar, eftersom man annars måste ligga ute med pengarna tills alla hagarna i ansökan är färdiga och besiktade.

Det finns givetvis begränsade medel i stödet. Länsstyrelsens prioritering utgår från de områden där behoven är som störst och vi följer utvecklingen på rovdjurssidan. Syftet är att över tid förbättra kvaliteten på stängsel i de områden där det är mest angeläget.

Åsa Pettersson

Viltskadecenter...

...är ett nationellt centrum för kunskap om vilt viltskador och samhället som bedriver forskning, utvecklingsarbete, samverkan och informationsverksamhet.

Läs om deras rekommendationer för rovdjursavvisande stängsel i faktabladet "Stängsel för att förebygga skador från rovdjur" som finns på deras webbplats, www.viltskadecenter.se men som du också kan få från Länsstyrelsen om du kontaktar Åsa Pettersson.

Besiktningsmän...

...för rovdjursrivna tamdjur i länet är Mikael Fransson och Arne Söderberg. Om man misstänker att tamdjur skadats av rovdjur kan besiktningsman nås alla dagar på 070-785 01 22.

Foto: Åsa Pettersson

SAM 2015 – när kommer pengarna?

På grund av alla förändringar som det nya landsbygdsprogrammet innebär, blir utbetalningarna något senare än vanligt i år. Länsstyrelsen och Jordbruksverket arbetar hårt för att så många som möjligt ska få sina pengar så tidigt som möjligt. Här redovisas planerade utbetalningar, med reservation för eventuella förändringar av Jordbruksverkets tidsplan.

Gårdsstöd, nötkreatursstöd, stöd till unga jordbrukare och förgröningsstöd

Två utbetalningar planeras före årsskiftet för gårdsstöd, nötkreatursstöd, stöd till unga jordbrukare och förgröningsstöd, den 17 och den 29 december. Målsättningen är att omkring 80 procent av alla lantbrukare ska få sina pengar då. Förhoppningsvis kan även de gårdar som haft fältkontroll, men som har små eller inga avvikelser, gå med i decemberutbetalningarna. För de som har större avvikelser eller som inte är färdigutredda beräknas stöden kunna betalas från och med januari 2016 och framåt.

Sena tvärvillkorsavdrag

Om en kontroll visar att du inte har följt ett eller flera tvärvillkor så ska ett tvärvillkorsavdrag göras på dina utbetalningar för miljöersättningarna. På grund av försenade IT-system kommer tvärvillkorsavdragen i år göras först efter att stöden för 2015 har betalats ut.

Nya och gamla miljöersättningar

Om du har ett åtagande för miljöersättningar, ekologisk produktion eller ersättning för extra djuromsorg för sugor sedan tidigare har du troligtvis fått en delutbetalning den 16 oktober. Delutbetalningen var på

85 procent av ansökt stöd. Den 29 december kommer de flesta lantbrukare att få sin slututbetalning för stöden.

I december planerar Jordbruksverket att betala ut stöd för nya åtaganden för miljöersättningar för vallodling och för betesmarker och slåtterängar. Enligt planen kommer det att vara två utbetalningstillfällen, den 17 och 29 december. Om din ansökan inte har några större avvikelser och är färdigutredd, kan du räkna med att få 85 procent av sökt miljöersättning vid något av dessa tillfällen. Slututbetalningen kommer troligtvis under sommaren 2016. Om du inte kommer med i delutbetalningen i december kommer du att kunna få dina pengar från och med januari 2016.

Ekologisk produktion och omställning till ekologisk produktion

För ekologisk produktion och omställning till ekologisk produktion kommer delutbetalningen tidigast efter årsskiftet och slututbetalningen under sommaren 2016.

Restaurering av betesmarker och slåtterängar, fäbodan och skötsel av våtmarker och dammar

De nya åtagandena för miljöersättningar för restaurering av betesmarker och slåtterängar, fäbodan och skötsel av våtmarker och dammar kommer inte att ha någon delutbetalning. En första utbetalning på hela stödbeloppet kommer preliminärt att ske den 21 januari 2016.

Kompensationsstödet

För att gynna mjölkföretagen kommer en delutbetalning på 85 procent av kompensationsstödet från och med februari 2016. Slututbetalningen är planerad till april/maj 2016.

Kristina Nigell

Rätt kontonummer?

För att du ska få dina pengar i tid är det viktigt att du har angett rätt kontonummer till Jordbruksverket. Om du har ändrat kontonummer eller fortfarande inte har angett något kontonummer, så är det viktigt att du hör av dig till Jordbruksverket. På Mina sidor kan du se vad du har angett för kontonummer och även ändra ditt kontonummer om du har e-legitimation.

Du kan också använda blanketten "Anmälan – kontonummer" som du hittar på Jordbruksverkets webbplats. Blanketten ska skrivas under och skickas till Registerenheten, Jordbruksverket, 551 82 Jönköping.

Foto: Cathrine Carlsson

Åtagandeplaner för betesmarker och slätterängar

I år var det många som behövde en ny åtagandeplan för sina betesmarker och slätterängar. Fältarbetet är klart för i år, men det återstår fortfarande en hel del arbete med att färdigställa åtagandeplanerna.

När kommer åtagandeplanen?

Vissa kommer att få sin åtagandeplan hemskickad när den är färdig, andra kommer att kunna se den i SAM Internet istället. I de fall då arbetet med åtagandeplanen resulterat i ändrade blockidentiteter kommer Länsstyrelsen att skicka ut planen på papper. I de fall då inga blockidentiteter ändrats under handläggningen kommer Länsstyrelsen istället att skicka ett brev med information om att åtagandeplanen finns tillgänglig i SAM Internet och hur det fungerar att se sin åtagandeplan där. Såväl planer som brev beräknas kunna skickas först efter årsskiftet.

Läs igenom din plan

Det är viktigt att du läser igenom förslaget till åtagandeplan och kontrollerar att den mark som finns med i åtagandeplanen motsvarar den mark du tänker sköta under den tid som åtagandet gäller.

Kom ihåg att meddela Länsstyrelsen i tid om du har synpunkter på åtagandeplanen eller om du vill göra ändringar i ditt åtagande. Efter sista ändringsdatum kommer vi att fastställa uppgifterna i din åtagandeplan och de villkor som står i planen blir då bindande.

Kristina Nigell

Kan du få mjölkstödet?

Om du är mjölkproducent och har producerat mjölk under perioden 1 april 2014 till 31 mars 2015 får du mjölkstödet. Stödet baseras på hur mycket mjölk du har producerat under perioden. Om du har tagit över mjölkproduktionen någon gång mellan den 1 april 2014 och 31 augusti 2015 genom generationsskifte, arv, byte av bolagsform eller köp/arrende av fastighet ska du kontakta Jordbruksverket för att få del av stödet. Du behöver inte ansöka om stödet, utan pengarna betalas ut direkt till alla som är berörda. Stödet betalas ut i två omgångar. Den första utbetalningen kommer i månadsskiftet november/december och den andra under våren 2016.

Fältkontrollsäsongen 2015

Årets fältkontrollsäsong är över och vi är mitt uppe i arbetet med att handlägga klart ansökningarna för utbetalning. Nya IT-system och stödregler har inneburit en hel del problem och förseningar. Vi jobbar för att så många som möjligt av er som har haft fältkontroll ska kunna komma med vid de första utbetalningstillfällena. Vi har haft många positiva möten under säsongen och vill tacka för ert tålamod med de förändringar som införandet av det nya landsbygdsprogrammet innebär.

Kom ihåg aktivitetskravet

Till nästa års säsong skulle fältkontrollanternas vilja påminna om aktivitetskravet på jordbruksmarken som var nytt för i år. I och med att kravet infördes har reglerna för skötseln av jordbruksmark skärpts. Även om du bara söker gårdsstöd ska det tydligt synas att du gjort något av följande på varje skifte senast den 31 oktober:

- odlat
- låtit beta
- putsat
- slagit av
- jordbearbetat

Ett annat krav är att du måste se till att åkermarken inte försumpas.

Kristina Nigell

Foto: Karin Joelsson

Foto: Cathrine Carlsson

Landsbygdsprogrammets företags- och projektstöd

Ska du bygga ett djurstall eller är ni en förening som vill rusta upp hembygdsgården? Inom Landsbygdsprogrammet finns stöd för projekt och investeringar som rör bredband, kommersiell service, hembygdsgårdar, lantbruksföretag, miljö, klimat och mycket mer. Målet är lönsamma och livskraftiga företag, aktiva bönder som ger oss öppna marker med betande djur och en attraktiv landsbygd. Läs mer om hur du söker och om vad som händer sen.

Programmet har öppnat

Under hösten har de flesta stöden i landsbygdsprogrammet öppnat för ansökan. Sedan den 27 augusti har det varit möjligt att skicka in en ansökan till Länsstyrelsen för företagsstöd och de flesta av projektstöden, se nedan. Stöd för att anlägga tvåstegsdiken, till reglerbar dränering och samarbets- och pilotprojekt öppnar dock först under 2016.

Urvalskriterier avgör vem som får stöd

För att välja ut de ansökningar som effektivast leder till programmets mål finns det urvalskriterier. De ansökningar som kommer in vid ett ansökningstillfälle kommer, med hjälp av så kallade urvalskriterier, att

poängsättas och ställas mot varandra. Det finns både nationella och regionala urvalskriterier. De nationella urvalskriterierna är samma i hela landet. De regionala urvalskriterierna har Länsstyrelsen tagit fram i samarbete med representanter för ideella, offentliga och privata aktörer som ingår i partnerskapet för landsbygdsprogrammet. Tanken är att de regionala urvalskriterierna ska spegla de särskilda behov och prioriteringar som finns i länet. De regionala prioriteringarna bygger på en nulägesbeskrivning och behovsanalys för länets landsbygd som togs fram inför uppstarten av det nya landsbygdsprogrammet. Urvalskriterierna är beskrivna i länets handlingsplan som finns på Länsstyrelsens webbplats.

Har du redan sökt?

Om du var tidig med att skicka in en ansökan märkte du att det till en början endast gick att fylla i delar av ansökan. Från och med den 22 oktober har ansökningssystemet öppnat helt och du måste i sådant fall gå in och komplettera din ansökan. Tänk på att det i vissa fall kan krävas en fullmakt för att skicka in en ansökan.

Så här söker du stöd

Du söker stöden i Jordbruksverkets e-tjänst "mina sidor".

När du har skickat in en ansökan har du möjlighet att sätta igång med din investering eller ditt projekt och kan börja ta upp utgifter för dessa. Du ska vara medveten om att fram till att du har fått ett beslut, så är det på egen risk som du tar upp kostnaderna. För miljöinvesteringar krävs ett förhandsbesked innan investeringen påbörjas.

När kommer pengarna?

Enligt den tidsplan som gäller kan Länsstyrelsen börja fatta beslut om stöd tidigast i februari och beslut om utbetalning i mars/april 2016. På vår webbplats kommer det att finnas information om sista ansökningsdatum och beslutsomgångar.

Kristina Nigell

Foto: Paulina Iljander

Landsbygdsprogrammet är i gång -nu kör vi!

Alla företags- och projektstöd

Här redovisas de företags- och projektstöd som finns att söka inom Landsbygdsprogrammet. Inom parentes visas budgeten för programperioden för respektive stöd. Mer information om de olika stöden finns på Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se/stod

Startstöd (5,3 Mkr)

Investeringsstöd till jordbruk och trädgård

... för ökad konkurrenskraft (49 Mkr)

... för energieffektivisering och energigrödor (1,9 Mkr)

... för att minska jordbrukets utsläpp av växthusgaser och ammoniak (0,9 Mkr)

Investeringsstöd

... till förnybar energi (2,5 Mkr)

... till gödselbaserad biogas (Nationell budget)

... för att skapa nya jobb (18,3 Mkr)

Förädlingsstöd för kort livsmedelskedja och lokala marknader (2,3 Mkr)

Förädlingsstöd för att skapa nya jobb (1,6 Mkr)

Miljöinvestering

... för stöd till stängsel mot rovdjur (1,2 Mkr)

... för engångsröjning av betesmark (0,6 Mkr)

Miljöinvestering vattenåtgärder (14,2 Mkr)

... för förbättrad vattenkvalitet

... för våtmarker och dammar för biologisk mångfald

... för våtmarker och dammar för förbättrad vattenkvalitet

... för tvåstegsdiken

... för reglerbar dränering

Stöd till investeringar

... i småskalig infrastruktur (1,6 Mkr)

... i bredband (153 Mkr)

... i service och fritid på landsbygden, Kommersiell och offentlig service (25,1 Mkr)

... i service och fritid på landsbygden, Idrotts- och fritidsanläggningar (1,7 Mkr)

... i infrastruktur för rekreation och för turistinformation (6,2 Mkr)

Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljöer

... Hembygdsgårdar (3,5 Mkr)

... Natur- och kulturmiljöer (7 Mkr)

Kompetensutveckling och rådgivning (20,3 Mkr)

Lanthandel, mack eller servicepunkt

Stöd till investeringar i kommersiell och offentlig service på landsbygden ingår numera i Landsbygdsprogrammet. Det innebär en del förändringar för dig som driver lanthandel, mack eller servicepunkt på landsbygden och behöver söka stöd för till exempel investeringar.

Behålla och utveckla lokal service

Stödet ska gå till att behålla och utveckla den lokala servicen i dagligvarubutiker, drivmedelsanläggningar och andra servicepunkter. Serviceställena får gärna utvecklas med olika typer av offentlig service som biblioteksverksamhet, betaltjänster, kontanthantering, apoteksombud eller post- och pakethantering. Stöd kan också gå till investeringar som underlättar för distributionen av varor i området.

Upp till 90 procent i stöd

Generellt så får du stöd för 50 procent av de utgifter som ger rätt till stöd, men i vissa fall kan du få stöd för 90 procent av de stödberättigade utgifterna. Det är exempelvis om du investerar i att förbättra tillgängligheten, du startar upp en nedlagd butik eller att huvudsyftet med din investering är större förbättringar för miljö och klimat.

Ansök i Jordbruksverkets e-tjänst

Det är fortfarande Länsstyrelsen som handlägger din ansökan, men du söker stödet i Jordbruksverkets e-tjänst för företags- och projektstöd. Det är viktigt att du skickar in din ansökan innan du tar upp kostnader för investeringen. Efter att du har fått beslut om stöd ansöker du om utbetalning för de utgifter som är kopplade till din investering. När du ansöker om utbetalning är det viktigt att du inte tar upp kostnader som inte berättigar till stöd, eftersom det kan ge extra avdrag på din stödutbetalning.

Kristina Nigell

Mer information

Finns på Jordbruksverkets och Länsstyrelsens webbplatser: www.jordbruksverket.se, www.lansstyrelsen.se/stockholm/lantbruk

Om du har frågor om stödet kan du höra av dig till Sofia Stähle eller Kristina Nigell på Länsstyrelsen.

Har du ett Natura 2000-område?

En reviderad bevarandeplan för området kan vara på gång.

Länsstyrelsen har kvalitetssäkrat och granskat alla länets 235 Natura 2000-områden under åren 2009-2011. De nya uppgifterna har remitterats till markägare i samband med det arbetet och ska under 2016 föras in i bevarandeplanerna. Markägare kommer att få information när den reviderade bevarandeplanen har fastställts. Uppdateringen av alla länets bevarandeplaner ska vara klar senast 30 december 2016.

Mats Nordin, enheten för naturvård

Mer information

Läs mer på Länsstyrelsens webbplats: www.lansstyrelsen.se/stockholm/natur

Om du har frågor, kontakta enheten för naturvård: Mats Nordin 010-223 14 81 eller Annika Lindvall 010-223 14 41

Hitta din kompetensutveckling här

Äntligen är Landsbygdsprogrammet för 2014–2020 igång. På Länsstyrelsen planerar vi som bäst för kompetensutveckling och rådgivning till lantbrukare, trädgårdsföretagare och övriga landsbygdsföretagare i länet, utifrån de medel som vi tilldelats.

Annonsering

På dessa sidor kommer vi löpande att informera om möjligheterna att lära mer och nytt inom Landsbygdsprogrammet 2014–2020.

I kalendern på Länsstyrelsens webbplats annonseras alla aktiviteter med specifika datum. Du finner den längst ner på www.lansstyrelsen.se/stockholm.se.

Det elektroniska nyhetsbrevet Landsbygd i Centrum är ett annat bra sätt att hålla sig uppdaterad på aktuell kompetensutveckling. Det är enkelt att teckna prenumeration via formuläret på webben, www.lansstyrelsen.se/stockholm/lic.

Aktiviteter

Vi kommer att erbjuda kompetensutveckling inom områdena Greppa Näringen, ekologisk produktion och ett rikt odlingslandskap. Vi har även fått medel för att anordna aktiviteter som ska stimulera till diversifiering och nya jobb utanför lantbruks och trädgårdssektorn samt till att erbjuda rådgivning till lanthandlare och andra som driver kommersiell och offentlig service på landsbygden.

Det betyder att aktiviteter som kurser i betesmarksskötsel, och rådgivning om restaurering av betesmarker och andra aktiviteter inom miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap fortsatt prioriteras högt. Lika så kommer rådgivning inom Greppa Näringen samt gruppaktiviteter som kan kopplas till ämnesområden inom rådgivningen att vara ganska omfattande. Däremot kommer vi i nuläget inte att ha möjlighet att erbjuda aktiviteter inom ämnesområdet djurens välfärd.

Frågor eller önskemål?

Har du frågor eller specifika önskemål är du välkommen att kontakta Mette Kjörbek Petersen 010–223 14 08 eller Åsa Pettersson 010–223 15 16

Greppa näringen

Vad händer nu?

Greppa Näringen kommer att fortsätta ungefär som tidigare. Länsstyrelsen planerar i skrivande stund kommande kurser och fältvandringar. Håll utkik här på annonsplats och på Länsstyrelsens hemsida för uppdaterad information om vad som är på gång. Hör gärna av dig till oss om du har idéer eller önskemål om kurser eller fältvandringar! Länsstyrelsens framgångsrika modell med riktade insatser inom prioriterade avrinningsområden kommer också i någon form att fortsätta.

Fortsatt rådgivning

Du som är medlem kan få fortsatt rådgivning. Upphandling av rådgivningsföretag pågår och information om vilka rådgivningsföretag det blir kommer att finnas på Länsstyrelsens webbplats när upphandlingen är klar.

Kontakt: Cecilia Norén, 010-223 14 84 eller cecilia.noren@lansstyrelsen.se

Vad är Greppa Näringen?

Greppa Näringen erbjuder kostnadsfri individuell rådgivning som både lantbrukare och miljö tjäna på. Målen är minskad övergödning, säker användning av växtskyddsmedel och minskade utsläpp av klimatgaser. Greppa Näringen drivs av Jordbruksverket i samarbete med LRF, länsstyrelserna samt ett stort antal företag inom lantbruksbranschen.

Vem kan gå med?

Rådgivningen erbjuds främst till företag som har mer än 25 djurenheter och/eller 50 ha åkermark. Även mindre företag med specialodlingar och de som önskar rådgivning för våtmarker kan delta. Detta gäller även jordbruksföretag i vattenskyddsområden och andra särskilt prioriterade avrinningsområden.

Info, tips och e-tjänster

Läs mer om alla rådgivningsmöjligheter som erbjuds på Greppa Näringens webbplats, www.greppa.nu. Där hittar du också många tips och råd samt olika e-tjänster där du själv kan göra till exempel en växtnäringsbalans eller en stallgödselkalkyl.

Enheten för lantbruksfrågor

Geber Ulrika	Landsbyggsdirektör, ansvarig utgivare av Landsbygd i Centrum	010-223 13 29
Appeltofft Viveka	Lantbruksdirektör	010-223 12 20
Alfredius Hanna	Fältkontroller av tvärvillkor & djurmärkning	010-223 12 95
Andersson Henrik C	Länsfiskekonsulent, fiske- & skärgårdsfrågor	010-223 12 13
Berry Ylva	Åtagandeplaner, Landsbygd i Centrum	010-223 12 43
Carlsson Cathrine	Ansvarig för gårdsstöd, SAM-handläggning	010-223 12 71
Carlsson Lars	Landsbygdsprogrammet	010-223 12 73
Dymarek Katarina	Landsbygdsprogrammet & Fiskeriprogrammet	010-223 12 91
Fjäder Matilda	Åtagandeplaner	010-223 17 04
Florman Anna-Karin	SAM-handläggning, husdjur	010-223 13 12
Granbom Magnus	Åtagandeplaner	010-223 17 06
Hammarbäck Peter	Åtagandeplaner	010-223 13 50
Haraldsson Olof	Fältkontroller	010-223 17 05
Johansson Hanna	Fältkontroller	010-223 17 03
Johansson Claes	Bredbandskoordinator	010-223 13 89
Kjöbek Petersen Mette	Samordnare kompetensutveckling, Landsbygd i Centrum	010-223 14 08
Lanneborn Lovisa	Fältkontroller av tvärvillkor & djurmärkning	010-223 14 20
Larsson Anders C	Samordnare Landsbygdsprogrammet, fastighetsfrågor	010-223 14 21
Lennmo Emma	Våtmarker, vattenhushållning	010-223 14 27
Liljander Paulina	Fältontröller, flyghavre, kartfrågor	010-223 14 29
Lindqvist Carina	Fältkontroller	010-223 14 38
Lindstam Mikael	Fältkontroller	010-223 16 59
Linghede Monica	Landsbygdsprogrammet	010-223 16 69
Mamlöf Maria	Terroiratlas, Landsbygdsprogrammet	010-223 14 52
Nigell Kristina	Landsbygdsprogrammet	010-223 14 70
Norén Cecilia	Åtagandeplaner, kompetensutveckling, Greppa Näringen, stallgödselfrågor	010-223 14 84
Norman Sara	Landsbygdsprogrammet, bredband	010-223 16 86
Pettersson Åsa	Kompetensutveckling, rovdjursstängsel	010-223 15 16
Sjöberg Heidi	Administratör, administration av bitillsyn	010-223 15 58
Sjöberg Niklas	Fiske- & skärgårdsfrågor	010-223 15 59
Strömberg Maria	Återkravsansvarig, SAM-handläggning	010-223 15 80
Ståhle Sofia	Landsbygdsprogrammet, administration av bitillsyn	010-223 15 84
Svensson Måns	Landsbygdsprogrammet	010-223 15 93
Tykesson Johannes	Kontrollansvarig	010-223 16 06
Vela Karin	Samordnare av SAM, jordförvärvstillstånd och fastighetsfrågor	010-223 16 70
Williamsson Hanna	Redaktör Landsbygd i Centrum, restaurering betesmark	010-223 16 26
Åkerström Rose-Mari	Ansvarig för miljöersättningar, SAM-handläggning, tvärvillkor	010-223 16 38

Postadress:

Länsstyrelsen i Stockholms län
Box 22067
104 22 Stockholm

Ny besöksadress:

Regeringsgatan 66

E-postadress:

lantbruk.stockholm@lansstyrelsen.se

Webbplats:

www.lansstyrelsen.se/stockholm

Telefon, växel: 010-223 10 00

Redaktion: Ulrika Geber,

Hanna Williamsson, Mette
Kjöbek Petersen, Ylva Berry

Tryckeri: Danagård Litho